

GÜBRE ÇALIŞMA GRUBU RAPORU

1. GİRİŞ

Ülkemizin ve ekonomimizin ana sektörünü oluşturan tarımdaki verimliliğin artırılması girdi kullanımının yaygınlaştırılmasına ve bu girdilerin tekniğine uygun şekilde kullanılmasına bağlıdır. Ülkemizde gübre, ilaç gibi girdilerin kullanımında yetersizlikler bulunmakla birlikte, bazı bölgelerimizde bu tür girdilerin bilinçsizce kullanıldığı ve bu nedenle gereksiz harcamaların yapıldığı bilinmektedir. Gübrenin verimlilik üzerinde etkisinin en üst düzeyde olabilmesi için, toprak ve yaprak analizi ile birlikte belirlenecek gübre cinsi, miktarı, gübreleme yöntem ve zamanının iyi ayarlanması, ayrıca yağışların ve sulamanın zaman ve miktarına da dikkat edilmesi gerekmektedir. Toprağın korunarak verimliliğinin sağlanması açısından toprak ve bitkinin ihtiyaç duyduğu bitki besin maddesini içeren gübrenin toprağa verilmesi gerekir. Bilinçsizce ve tekniğine uygun olarak kullanılmayan gübreler, bitkisel üretimin azalmasına yol açarken, toprak yapısını bozmakta, içme sularının kalitesini düşürmekte ve yer altı sularını kirleterek doğal kaynaklarımızın israfına yol açmaktadır. Bu nedenle, birim alandan elde edilen üretim miktarının artırılması, yani verimlilik artışı için girdi kullanımının önemi son derece büyüktür.

2. DÜNYA ÜRETİM VE TÜKETİMİ

Dünyada artan gübre talebinin yaklaşık % 63.5'i gelişmekte olan ülkelerden karşılanmaktadır. Dünyada en büyük gübre üreticisi ülkeler sırası ile % 20,6 ile Çin , % 11,6 ile ABD, % 10,3 ile Hindistan, % 9,2 ile Kanada ve % 8,1 ile de Rusya'dır. (1)

1960/2001 yılları arasında gelişmekte olan ülkelerde gübre kullanım 2,5; gelişmiş ülkelerde de 0,9 kat artış göstermiştir. Dünya gübre talebinde yüksek pay alan ülkeler ise sırasıyla; % 25,4 oranı ile Çin, % 13,6 ile ABD, % 12,3 ile Hindistan, % 5,5 ile Brezilya, % 3,0 ile Fransa, , % 2,2 ile de Pakistan'dır. 1920 yılında 14 milyon ton olan dünya gübre tüketimi 1989 yılında 143 milyon tona yükselmiştir. 1989/94 yıllarında 23 milyon ton gerileme yaşanmıştır. Bu gerileme ise Orta Avrupa ülkeleri, ve Sovyetler Birliği'nde tüketiminin azalmasına neden olmuştur. 2001 yılında ise tüketim 138 milyon tona yükselmiştir. Sosyalist ve Güney Asya ülkeleri ile Latin Amerika ülkelerinde artış gözlenirken Batı Avrupa ülkelerinde tüketim sabit kalmıştır.

Türkiye'nin İthalatta payı % 2 olup, dünya sıralamasında 9'uncu sıradadır. Önemli ithalatçı ülkeler ABD, Çin, Brezilya, Fransa ve Hindistan'dır. Dünya ihracatında ise pay alan ülkeler sırasıyla; yüzde 17 oranı ile Kanada, yüzde 16 ile Rusya, yüzde 12 ile ABD, yüzde 5 ile Almanya ve Beyaz Rusya, yüzde 3 ile İsrail, Ukrayna, Belçika ve Ürdün gelmektedir. Bu ülkelerde gübre yapımında kullanılan doğal kaynakların bulunması rekabet üstünlüğü sağlamaktadır. (2)

3. TÜRKİYEDE KULLANILAN KİMYEVİ GÜBRE ÜRETİM VE TÜKETİM DURUMU

Kimyevi gübreleri azotlu, fosforlu ve potasyumlu ve kompoze gübreler olarak 4'e ayırmak mümkündür. (3)

Azotlu gübreler amonyum sülfat, amonyum nitrat ve üre olarak üç grupta toplanmaktadır. Amonyum sülfat gübresinin içinde % 21 oranında azot bitki besin maddesi vardır. Eğer bu gübre asit reaksiyonlu topraklarda uzun süre ve çok kullanılırsa, toprakların daha fazla asitleşmesine neden olacağından toprak verimsizleşir. Amonyum nitrat gübresinden % 26 saf azot besin maddesi içeren kireçli, %33 saf azot besin maddesi içeren ise

saf olan amonyum nitrat gübresidir. Amonyum nitrat gübresi ekim zamanında kullanılabilirdiği gibi bitkinin büyüüp geliştiği dönemlerde de başarı ile uygulanabilir. Üre gübresinin içinde ise ağırlığının yarısına yakın % 46 saf azot besin maddesi bulunmaktadır. Üre gübresi sonbahar gübrelemesinde kullanıldığı gibi, bitkilerin belirli gelişme dönemlerinde ilkbaharda veya daha sonra da kullanılabilir. Üre toprağa verildikten sonra derhal toprağa karıştırılmazsa, toprak yüzeyinde kalan gübreden azot kaybı olabilmektedir. Azotlu gübreler toprakta çok hareketli gübreler oldukları için fazla yağışlarla ve sulama suyu ile yıkanarak veya gaz halinde uçarak kaybolabileceği için, hepsinin bir defada ekim veya dikimde verilmeyip, bitkinin çeşitli büyüme devrelerinde olmak üzere birkaç kısma bölünerek verilmesi daha uygun olmaktadır.

Fosforlu gübrelerden, triplesüperfosfat gübresi taban gübresi olarak da bilinmektedir. Triple süperfosfat (TSP) gübresinin kullanılmasında dikkat edilmesi gereken konu, gübrenin ekim veya dikimden önce verilmesini ve mümkün olduğu kadar tohum ve kök derinliğine gömülmesini sağlamaktır. Fosforlu gübreler ekimden veya dikimden hemen önce veya ekim sırasında verilmelidir.

Potasyumlu gübreler, potasyum sülfat ve potasyum klorür olarak ikiye ayrılmaktadır. Potasyum sülfat gübresinin ağırlığının yarısı oranında (% 50) , potasyum klorür gübresinin ise ağırlığının yarısından biraz fazla % 60 oranında potasyum besin maddesi bulunmaktadır. Azot ve fosfor bakımından fakir potasyum besin maddesi bakımından ise yeterli olan topraklarımızda potasyumlu gübre kullanımı azot ve fosforlu gübre kullanımına göre daha az olmaktadır. Toprak analizleri yaptırılarak potasyum eksikliği tespit edilen yerlere verilecek olan potasyumlu gübrelerde ekim ve dikim zamanında verilmelidir.

Kompoze gübreler ise , birden fazla bitki besin maddesini bir arada bulunduran gübredir. Kompoze gübrenin içerisindeki bitki besin maddeleri sırası ile azot, fosfor ve potasyumdur. Diamonyum fosfat gübresi de kompoze bir gübre olup, 100 kg. diamonyum fosfat gübresinde 18 kg. azot ve 46 kg. fosfor bulunmaktadır. Diamonyum fosfat gübresi hububat ve benzeri bitkilere sonbaharda ekim esnasında verilmelidir.

3.1 Kimyevi Gübre Üretimi

Gübre sanayinin 1999 yılı üretimi 2000 yılına göre yüzde 4 oranında azalmıştır. Buna göre 1999 yılı gübre üretimi 3 milyon 301 bin tondan, 2000 yılında 3 milyon 163 bin tona düşmüştür. 2000 yılı üretimi 2001 yılına göre % 16 oranında azalmıştır. Buna göre, 2000 yılı gübre üretimi 3 milyon 163 bin ton iken, 2001 yılında 2 milyon 628 bin tona düşmüştür. 2002 yılında gübre üretimi tekrar %32 oranında artarak 3 milyon 472 bin ton olmuştur. 2003 yılında ise gübre üretimi % 4 azalarak 3 milyon 318 bin ton olmuştur.

2002 yılında 2001 yılına göre özellikle üre ile DAP gübresinin üretiminde artış görülmektedir. 2003 yılında 2002 yılına göre sadece amonyum nitrat (%26N) gübresinin üretiminde % 6 oranında bir artış olmuş ve üretim 961 bin tondan, 1 milyon 21 bin ton' a çıkmıştır.

2003 yılı kimyevi gübre üretimi 2002 yılına göre % 5 azalmış, 2001 yılına göre % 26 artmış, 2000 yılına göre % 5 artmış, 1999 yılına göre % 1 artmış, 1998 yılına göre de % 13 azalmıştır. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından yapılan IV. Gübre Danışma Kurulu raporunda 2002 ve 2003 yıllarında kimyevi gübre üretimimizin 2000 ve 2001 yıllarına göre artmasının temel nedeni, 2001 yılında yaşanan ekonomik krizin etkilerinin azalması ve İGSAŞ'ın deprem hasarını gidererek normal üretimine geçmesi şeklinde belirtilmiştir. Ayrıca 2002 ve 2003 yılında enflasyonla mücadeledeki başarı ile döviz kurlarındaki düşme eğilimi hammadde kaynakları bakımından % 90 oranında dışa bağımlı olan sektörün 2003 yılının son çeyreğine kadar dış piyasalardan uygun fiyatla hammadde temin etmesinden kaynaklanmakta olduğu da belirtilmektedir.

Tablo 1. 1999-2003 Yılı Gübre Üretimi (Ton)

Gübre Cinsi	1999	2000	2001	2002	2003
AS	158.600	171.980	190.671	193.649	94.208
AN(%26N)	1.077.666	1.070.276	866.424	960.556	1.021.259
AN(%33N)	64.514	21.958	62.281	98.356	3.146
ÜRE	150.172	105.817	116.061	448.882	389.389
TSP	87.501	66.590	44.481	60.604	86.550
DAP	236.022	138.318	87.996	163.698	170.795
KOMPOZE					
20-20-0	853.551	997.490	688.425	830.658	776.338
20-20-0+Zn	161.391	167.597	125.182	159.305	209.234
26-13-0	930			1.300	1.500
15-15-15	299.983	315.242	251.089	315.633	323.189
15-15-15+ZN	19.203	26.115	16.725	27.298	42.050
15-10-15				42.743	0
12-30-12	97.080	16.520	77.710	114.983	96.775
25-5-0					
10-25-20	19.153	3.543	21.485	22.000	44.482
16-20-0			17.858	12.335	3.650
8-24-8		981			
25-5-10	75.369	60.282	61.598	19.816	28.841
POTASYUMSÜLFAT					
FİZİKİ TOPLAM	3.301.135	3.162.709	2.627.986	3.471.816	3.317.743
AZOT	729.867	696.913	587.715	837.927	775.290
FOSFOR	434.863	385.572	297.834	407.238	416.437
POTAS	70.895	60.001	59.954	78.031	82.790
TOPLAM B.B.M.	1.235.625	1.142.486	945.503	1.323.196	1.274.517

Kaynak: Tarım ve Köyşleri Bakanlığı Cinslerine Göre Gübre Tüketimi

3.2. Kimyevi Gübre Tüketimi

Türkiye’de 1986-1996 döneminde en fazla kullanılan gübre çeşitleri sırasıyla; % 26’lık amonyum nitrat, kompoze(20.20.0), Üre, diamonyumfosfatdır. %21 ‘lik amonyum nitrat ve normal süper fosfat gübreleri ise 1988 yılından sonra tüketilmemektedir. 1986-1994 yılları arasında bazı gübre çeşitlerinin tüketiminde azalmalar olurken, bazı gübre çeşitlerinin tüketimi de artmıştır. %26’lık amonyum nitrat tüketimi, 1 milyon 389 bin tondan, 1 milyon 429 bin tona, üre 499 bin tondan 617 bin tona, diamonyumfosfat 426 bin tondan 447 bin tona yükselirken, kompoze (20.20.0) gübresi 797 bin tondan 688 bin tona %21’lik amonyum sülfat gübresi ise, 420 bin tondan 239 bin tona düşmüştür.

1991-2000 dönemindeki gübre tüketimlerine bakacak olursak; kompoze gübreleri 1 milyon 267 bin tondan 1 milyon 682 bin tona, Üre gübresi 595 bin tondan 842 bin tona yükselmiş, %26 ‘lık amonyum nitrat tüketimi 1 milyon 218 bin tondan 1 milyon 157 bin ton, %21’lik amonyum sülfat 418 bin tondan 328 bin tona düşmüştür

1996-2002 döneminde ise; %33’lük amonyum nitrat gübresi tüketimi 192 bin tondan % 249’luk artışla 670 bin ton olmuştur. Triple süper fosfat gübresi 60 bin tondan % 59 azalma ile 24 bin ton olmuştur. % 26’lık amonyum nitrat gübresi % 26, diamonyum fosfat gübresinde ise % 33’lük azalma görülmektedir. 1991 yılına göre 2000 yılı gübre tüketimi %17 artarken, 1999 yılına göre 2000 yılı gübre tüketimi % 5 azalmıştır.

Tablo 2. 1999-2003 Yılı Gübre Tüketimi (Ton)

Gübre Cinsi	1999	2000	2001	2002	2003
AS	322.102	328.420	250.528	295.748	347.843
AN(%26N)	1.226.696	1.156.915	884.989	957.211	1.072.899
AN(%33N)	614.824	581.114	561.246	670.027	774.880
ÜRE	1.000.001	842.010	718.737	718.524	771.018
AN(%30N)		118	5.986		
TSP	48.039	45.564	29.842	24.516	38.935
DAP	631.626	630.317	431.094	383.883	504.053
KOMPOZE					
20-20-0	1.212.561	1.184.176	939.347	1.000.693	1.097.730
26-13-0	977				
15-15-15	313.480	339.527	259.553	307.521	333.693
12-30-12	94.251	90.020	79.515	115.270	72.398
11-52-0					
25-5-0					
10-25-20	20.666	4.367	21.486	22.000	14.577
13-0-46	8.634	10.329	6.744	5.287	20.193
16-0-0	1.117	797	773	491	1.435
16-20-0			412	424	178
8-24-8	83	989			
25-5-10	71.936	62.775	60.246	17.144	15.860
10.15.25					11.643
P.SÜLFAT	14.076	16.764	11.815	10.120	16.358
FİZİKİ TOPLAM	5.581.069	5.294.202	4.262.343	4.528.859	5.093.693
AZOT	1.485.624	1.378.597	1.132.555	1.199.130	1.340.867
FOSFOR	637.924	628.776	470.258	474.418	546.145
POTAS	80.675	82.095	67.820	73.567	83.622
TOPLAM B.B.M.	2.204.223	2.089.468	1.670.633	1.747.115	1.970.634

Kaynak : Tarım ve Köyşleri Bakanlığı

2002 yılında ki gübre tüketimi 1999 yılına göre %18, 2000 yılına göre ise % 14 oranında azalırken, 2001 yılına göre ise % 6 oranında artmıştır. 2003 yılında gübre tüketimi 2002 yılına göre % 12 oranında artarak, 5 milyon 92 bin ton olmuştur. 2003 yılı cinsler bazında kimyevi gübre tüketimi, 2002 yılı ile karşılaştırıldığında, amonyum sülfat gübresi % 17, amonyum nitrat (%26N) % 11, amonyum nitrat (%33 N) % 16, Üre % 7, DAP % 31, Kompoze 20.20.0 ile 15.15.15 gübresinde ise % 10 oranındaki artışa rağmen, 12.30.12 kompoze gübre tüketiminde % 37'lik bir azalma görülmüştür.

Tarım ve Köyşleri Bakanlığından aldığımız verilere göre; 2003 yılında tüketilen toplam 5.093.693 ton kimyevi gübrenin % 6.8'ni amonyum sülfat gübresi, % 21.1'ni amonyum nitrat (%26N) gübresi, % 15.2'sini amonyum nitrat (%33N) gübresi, % 9.9'nu DAP gübresi, % 21.6 'sını Kompoze 20.20.0 gübresi, % 6.6' sını kompoze 15.15.15 gübresi, % 15.1'ini üre gübresi ve % 3.7 'sini ise diğer (TSP, 25.5.10, 10.15.25, 10.25.20, 16.0.0, 16.20.0, 12.30.12, P.Sülfat ve P.Nitrat) gübrelere oluşturduğu görülmektedir.

4. TÜRKİYEDE KULLANILAN KİMYEVİ GÜBRE İTHALATI VE İHRACATI

4.1. Kimyevi Gübre İthalatı

1998 yılında ithalat 1 milyon 744 bin ton iken 2003 yılında 2 milyon 126 bin tona yükselmiştir. 1998 yılına göre gübre ithalatı 2003 yılında %22'lik bir artış göstermektedir.

Tablo 3 1999-2003 Yılı Gübre İthalatı(Ton)

Gübre Cinsi	1999	2000	2001	2002	2003
AS(%21N)	211.724	205.594	194.744	298.644	203.251
AN(%26N)	8.130	20.505	11.191	22.680	10.658
AN(%33N)	492.074	624.787	482.212	643.241	875.416
ÜRE	798.252	970.770	512.042	432.247	540.996
TSP	114	21.166	16.007	10.117	20.875
DAP	367.244	444.550	431.323	242.411	298.048
KOMPOZE					
20-20-0	85.471	78.350	98.940	49.916	108.818
15-15-15		15.252	13.607	5.342	29.056
13-0-46	10.560	7.370	4.570	14.533	14.085
16-0-0	66	704	367	1.257	1.818
25-5-10				6.300	
POTASYUMSÜLFAT	14.097	13.135	10.759	13.330	22.715
FİZİKİ TOPLAM	1.987.732	2.408.287	1.775.762	1.740.018	2.125.736
AZOT	660.738	802.119	538.595	537.799	665.092
FOSFOR	186.075	231.552	227.121	126.959	172.200
POTAS	11.906	12.246	9.523	14.781	22.195
TOPLAM B.B.M.	858.719	1.045.917	775.239	679.539	859.487

Kaynak: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı

1998 yılında 397 bin ton olarak ithal edilen amonyum nitrat (%33 N) gübresi % 120'lik artış ile 2003 yılında 875 bin ton olmuştur. 1998 yılında 533 bin ton olan üre gübresinden, 2002 yılında 432 bin ton, 2003 yılında ise 541 bin ton ithal edilmiştir. 1998 yılında 72 bin ton olarak ithal edilen kompoze (20-20-0) gübresi % 50'lik artış ile 2003 yılında 109 bin ton olarak ithal edilmiştir. 1999 yılında ithalat 1 milyon 988 bin ton iken 2003 yılında 2 milyon 126 bin tona yükselmiştir. 2002 yılına göre gübre ithalatı 2003 yılında % 22'lik bir artış göstermektedir. Kimyevi gübrelerde yapılan ithalat rakamları kimyevi gübre tüketimleri ile karşılaştırıldığında; 2000 yılı kimyevi gübre tüketiminin % 45'i, 2001 yılı tüketiminin % 42'si, 2002 yılı tüketiminin % 38'i ve 2003 yılı tüketiminin % 42'sinin ithalat ile karşılandığı görülmektedir.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığından aldığımız verilere göre; 2003 yılında ithal edilen toplam 2.125.736 ton gübrenin % 9.6'sı amonyum sülfat gübresi, % 41.2'si amonyum nitrat (% 33N) gübresi, % 25.4'ü üre gübresi, % 14'ü DAP gübresi, % 1.4'ü kompoze 15-15-15 gübresi ve % 3.4'ü diğer (TSP, CAN, 16.0.0, P.Sülfat ve P.Nitrat) gübrelerden oluştuğu görülmektedir.

4.2.Kimyevi Gübre İhracatı

1996 yılında 32.760 ton olan gübre ihracatı 2001 yılında 190.402 ton, 2002 yılında da 362.236 ton olmuştur. En düşük gübre ihracatı 1997 yılında 9.690 ton olarak gerçekleşmiştir. 2002 yılındaki gübre ihracatı 2001 yılına göre % 90'lık bir artış göstererek, 190 bin tondan 362 bin tona yükselmiştir. Gübre ihracatı 2003 yılında 2002 yılına göre % 66 oranında azalarak 121 bin ton olmuştur.

İhracat miktarımızın diğer ülkelere göre az olmasının nedeni, iç pazara yönelik ürün üretilmesi, hammadde kaynağı bakımından % 90 oranında dışa bağımlı olunması, üretim maliyetlerinin yüksekliği, özellikle de azotlu gübrelerde ihracatçı ülkelerle rekabet edebilme şansının bulunmamasından kaynaklanmaktadır. (4)

Tablo 4 1999-2003 Yılı Gübre İhracatı (Ton)

Gübre Cinsi	1999	2000	2001	2002	2003
AS	2.450		84.951	73.650	3.775
AN(%26N)	5.894	5.818		34.459	31.293
AN(%33N)		3.981	46.376	2.617	3.930
ÜRE		1.763	1.090	70.826	8.176
TSP	1.330		38	429	104
DAP	6.750	2.100	24.201	68.247	7.600
KOMPOZE					
20-20-0	14.100	13.342	2.000	21.011	15.704
15-15-15	605	1.890	19.764	25.181	25.970
13-0-46			12	114	125
20-10-10					2.400
15-30-15				46.044	
10-25-20					15.400
26-13-0				1.240	1.500
16-20-0			11.970	17.148	3.650
P.SÜLFAT				1.270	1.798
FİZİKİ TOPLAM	31.129	28.894	190.402	362.236	121.425
AZOT	6.173	6.967	43.283	88.106	25.401
FOSFOR	6.588	3.918	16.907	53.874	15.592
POTAS	91	284	2.970	11.371	8.172
B.B.M. TOPLAMI	12.852	11.169	63.160	153.351	49.165

Kaynak: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı

5. KİMYEVİ GÜBREDE DESTEKLEME POLİTİKALARI

Kimyevi gübreye destekleme uygulaması 1974 yılına dayanmaktadır. 1974 yılında baş gösteren petrol krizinden sonra hızla artan gübre maliyetlerinin olumsuz etkilerini çiftçi fiyatlarına yansıtılmamak amacıyla bu desteklemeye başlanmıştır. 1.7.1986 tarihinden önceki dönemde gübrede uygulanan destekleme gübre dağıtıcı kuruluşlara görev zararı şeklinde verilirken, bu tarihten sonra çeşitlerine göre gübre üretici veya dağıtıcılarına kilogram başına destekleme ödemesi, Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu'ndan karşılanmaya başlanmıştır.

Yine 1986 yılı öncesinde, kimyevi gübrelerin perakende satış fiyatları Bakanlar Kurulu Kararı ile tespit edilmekte, Kararnamede yer almayan kimyevi gübrelerin perakende satış fiyatları ise, Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı'na belirlenmekteydi. 1986 yılından sonra, dağıtıcı kuruluş ve kişilerin yurtiçi üretici kuruluşlardan alacakları kimyevi gübrelerin alım fiyatları ile gerek yurt içinden ve gerekse yurt dışından tedarik edilen kimyevi gübrelerin perakende satış fiyatları serbest bırakılmıştır.

Bunun yanı sıra, 1.7.1986 tarihinde yürürlüğe giren 86/10715 sayılı kararnamede "kimyevi gübre ithalatı ve ihracatı serbesttir" hükmü yer almaktadır. Bu uygulama ile gübre ithalatı serbest bırakılarak, gübre sanayinin dışarıya açılması ve rekabet ortamının yaratılması amaçlanmıştır. Ancak, gübre tüketim döneminde ithal edilerek stoklanan gübreler nedeniyle, yerli gübre sanayimiz haksız rekabet ile karşı karşıya kalmıştır. Bu nedenle, gübre sanayimizin ithalata karşı korunması için, gübre çeşitlerine göre değişen düzeylerde gümrük vergisi(GV) ve fon uygulaması başlatılmıştır. Bu uygulama ile AT ve EFTA üyesi ülkeler için diğer ülkelere göre daha düşük düzeyde koruma oranı benimsenmiştir.

14 Eylül 1994' te yürürlüğe giren Bakanlar Kurulu Kararı ile fonlar kaldırılarak, AT ve EFTA üyesi ülkeler için gümrük birliği muafiyeti getirilmiştir. Bu kararnamenin getirdiği en önemli yenilik ise, gübre sübvansiyonunun gübre sanayicisi ve dağıtıcısına ödenirken, alınan yeni bir kararla çiftçiye ödenmesinin sağlanmasıdır. Bu kararnamede destekleme ödemeleri, T.Tarım Kredi Kooperatifleri üyesi olan çiftçilere bu kuruluş tarafından, diğer çiftçilere ise T.C. Ziraat Bankası şubelerince yapılmaktaydı.

Bu ödemelerden yararlanacak olan çiftçiler "Çiftçi Belgesi"ni almak zorunda olup, çiftçi olmayan fakat bitkisel üretim yapan veya üretime yönelik araştırma faaliyetlerinde bulunan Üniversiteler, T.Tarım Kredi Kooperatifleri üyesi olan çiftçiler ile kamu ve özel araştırma veya üretim kuruluşları için "Çiftçi Belgesi" aranmamaktadır. Ayrıca, gübre destekleme miktarı KDV'li gübre fiyatının %20'si olarak belirlenmiştir.

Aynı Kararname gereğince, Tarım Kredi Kooperatifine üye olan çiftçilerden Ziraat Odası tarafından verilen çiftçilik belgesinin aranmayacağı hükmünün getirilmesi, destekleme ödemelerinin, Tarım Kredi Kooperatifleri üyesi olan çiftçilere bu kuruluş tarafından her ay, diğer çiftçilere ise üçer aylık periyotlar halinde T.C.Ziraat Bankasınca ödeneceğinin belirtilmesi, Tarım Kredi Kooperatifine üye olmayan çiftçilere üye olanlar arasındaki eşitliği bozmakta, ikincisi lehine kanunda olmayan ayrıcalık yaratılmaktaydı.

15 Ekim 1994'te yürürlüğe giren yeni bir kararla da, bu uygulamanın 31.12.1994 tarihine kadar devam edeceği, bunun yanı sıra gübredeki yeni destekleme uygulamasına geçiş dönemi dikkate alınarak, çiftçilerce Eylül ve Ekim 1994 aylarında satın alınan gübre faturalarına esas destekleme ödemelerinin Kasım ayında, Kasım ve Aralık 1994 aylarında satın alınan gübre faturalarına esas destekleme ödemelerinin ise Ocak 1995 ayında ödeneceği belirtilmiştir. Ayrıca, gübre destekleme miktarı %20'den %30'a çıkarılmıştır.

13 Şubat 1995 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararına göre de; destekleme ödemelerinde, Tarım Kredi Kooperatifleri, Tarım Satış Kooperatifleri, S.S.Pancar Ekicileri İstihsal Kooperatifleri, Çaykur ve T.Şeker Fabrikaları A.Ş.'nin sözleşmeli veya ortağı olan çiftçilerden "Çiftçilik Belgesi" aranmasına gerek duyulmamıştır. Ayrıca, daha önceki kararnamede olduğu gibi, kimyevi gübre destekleme miktarı KDV'li gübre fiyatının %30'u olarak kalmıştır. Destekleme ödemeleri ise, bütün kuruluşlar ve çiftçilere T.C.Ziraat Bankası tarafından, ikişer aylık dönemleri kapsayacak şekilde, Ocak-Şubat, Mart-Nisan, Mayıs-Haziran, Temmuz-Ağustos, Eylül-Ekim, Kasım-Aralık aylarında satın alınan gübreler için, bu dönemleri takip eden ayların 10'uncu gününden sonra yapılmaktadır.

Görüldüğü gibi, gübre sübvansiyonu ile ilgili alınan kararlar; gübre konusunda, henüz belirli ölçüleri olan uzun vadeli bir destekleme politikasının oluşmasını sağlayamamıştır. Yeni karara göre, sübvansiyon doğrudan üreticiye yapılacağından çiftçi belgelerinin çok iyi kontrol edilmesi gerekmektedir. Oysa; bu kararnamede, bazı kuruluşlardan "Çiftçilik Belgesi"nin aranmasına gerek duyulmamıştır. Tarım Kredi kooperatifleri ve Tarım Satış Kooperatiflerinin ana sözleşmesine göre, çiftçi sadece kooperatif ortaklığına kaydolurken üretim durumunu gösteren bir beyanname doldurarak kooperatife vermekte, ancak yıllar sonra kooperatif bölgesinde üretimden vazgeçtiği takdirde yeni beyanname ile çıkma talebinde bulunmaktadır.

Başka bir ifade ile; kooperatif kaydettiği üyenin kaydolduğu tarihteki üretim durumu hakkında Ziraat Odasına üye olup olmadığı ve üye ise çiftçilik varlığı, ürettiği ürünler, tarım arazisi ile ilgili bilgi ve belge almak üzere Ziraat Odası ile herhangi bir ilişki kurmadan sadece ortak olmak isteyen kişinin beyanı ile bilgi edinmekte, üyeler üyelikten çıkma talebinde bulunmadığı sürece, artık çiftçilik varlığında meydana gelebilecek değişiklikler hakkında bilgi edinmemekte, üyelerin bir kısmı üyelik vasfını kaybettiği, çiftçilikten vazgeçtiği hallerde, gerekli bilgiyi zamanında elde edecek yasal mekanizması olmadığından üyelik hakları devam edebilmektedir.

Bu durumda, Kooperatiflerden gübre alan ve destekleme ödemesinden yararlanmak isteyen çiftçilerin kooperatiflere üye olurken verdiği beyan esas alınacak, çiftçilik varlığında

meydana gelen değişiklikler dikkate alınmayacak, hatta üyelik vasfını kaybeden kişiler dahi gübre olarak esas çiftçilere verilen destekleme ödemelerinden haksız kazanç sağlayacaklardır.

26 Ekim 1996 tarih ve 22445 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararı’na göre, gübre desteklemesi %30’dan %50’ye çıkarılmıştır.

Son olarak da 27 Kasım 1997 tarih ve 23183 Sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararına göre gübre desteklemesi kimyevi gübre cinslerine göre kg. başına ödenmeye başlanmış olup, kimyevi gübre üreten fabrikalara destekleme faaliyetlerinden dolayı 3 ayda bir avans verilmiştir. Söz konusu kararname ile kimyevi gübre desteklemelerinden yararlanmak isteyen çiftçilere “Çiftçilik Belgesi” alma zorunluluğu getirilmiştir.

21 Eylül 2001 tarih ve 24530 Sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararına göre; 18.11.1997 tarihli ve 97/10244 sayılı Kararnamenin eki Tarımda Kullanılan Kimyevi Gübrelerin Yurt İçinden ve Yurt Dışından Tedariki, Dağıtımı ve Desteklenmesi Hakkında Karar ek ve değişiklikleri ile birlikte 1/10/2001 tarihinden geçerli olmak üzere yürürlükten kaldırılmıştır.

6. PAZARLAMA

6.1. Kimyevi Gübre Üretim ve Pazarlanmasında Kuruluşların Yeri

Türkiye Zirai Donatım Kurumu ile Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. 1973 yılından itibaren, yurtiçinde üretilen gübreleri devletin belirlediği fiyatlardan satın alarak, dağıtımının yapılmasını sağlamışlardır. 1975-1986 döneminde ise, çiftçinin gübre ihtiyacının yaklaşık %89’u T.Zirai Donatım Kurumu tarafından karşılanmaktaydı (5).

1986 yılı öncesinde ve özellikle 1973-1986 döneminde ülkemizde gübre tedarik ve dağıtımı kamu kuruluşları tekelinde yürütölmekte iken, 1 Temmuz 1986 tarihinden başlamak üzere gübre tedarik ve pazarlanmasında serbestleşmeye gidilmiştir. Serbestleşme ile daha önce gübre tedarik ve dağıtımında görev alan iki kamu kuruluşuna ilaveten, kooperatifler, gübre üreticileri ve gübre üreticilerin kurduğu pazarlama şirketlerine de gübre tedarik ve pazarlama izni verilmiştir (6).

Böylece 1986 döneminden sonra, gübre pazarlanmasında kamu sektörünün payı giderek azalma gösterirken, özel sektör kuruluşlarının paylarında ise artma meydana gelmiştir. 1988 yılında gübre üretici ve pazarlayıcı kuruluşların pazar payı yaklaşık % 31’den 1996 yılında % 46’ya çıkarken, pazarlayıcı kuruluşların payları toplamı % 69’dan % 54’e düşmüştür. 1997 yılında gübre üretici ve pazarlayıcı kuruluşların pazar payı yaklaşık yüzde 46’dan 1998 yılında % 58’e çıkarken, pazarlayıcı kuruluşların payları toplamı % 53’den % 41’e düşmüştür.

1999 yılında ise gübre üretici ve pazarlayıcı kuruluşların pazar payı yaklaşık % 58’den 2000 yılında % 54’e düşerken, pazarlayıcı kuruluşların payları toplamı % 40’dan % 42’ye yükselmiştir. 2002 yılında gübre üretici ve pazarlayıcı kuruluşların pazar payı yaklaşık % 64’ten 2003 yılında % 59.7 ‘ye düşerken, pazarlayıcı kuruluşların payları ise % 30’dan % 35.7’ye yükselmiştir. 2003 yılında gübre pazarında en fazla paya sahip kuruluşlar sırasıyla; TOROS GÜBRE, İthalatçı Kuruluşlar, TKKMB TÜGSAŞ, BAGFAŞ, İGSAŞ, PANKOBİRLİK, GÜBRETAF, ve EGE GÜBRE’dir.

Gübre üretici kuruluşların kapasite kullanım oranına baktığımız zaman; Bitki Besin Maddesine göre 1996 yılında % 70.4, 1997 yılında % 69.6, 1998 yılında % 66.5, 1999 yılında % 52.4, 2000 yılında % 55.4, 2001 yılında % 44.1 iken, 2002 yılında % 61.6, 2003 yılında ise %59.4 olarak gerçekleştiği görölmektedir. 1996 ile 2001 yılları arasında gübre üretici kuruluşlarının kapasite kullanım oranının sürekli düştüğünü, 2002 yılında yükseldiğini, 2003 yılında ise tekrar düştüğünü görüyoruz.

Gübre üreten ve tüketenlerin haklarının korunması amacıyla üretilerek veya ithal edilerek piyasaya arz edilen gübrelerin standardına uygunluğunun tespiti için piyasa

denetimini yapmak amacıyla, Kimyevi Gübre Denetim Yönetmeliği, Tarımda Kullanılan Kimyevi Gübrelere Dair Yönetmelikte yer alan gübrelere ait analiz yöntemlerini de içerecek şekilde revize edilerek 25.04.2002 tarih ve 24736 Sayılı Resmi Gazete de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kimyevi Gübre denetim Yönetmeliği ile kimyevi gübre üretici ve dağıtıcıları yeniden tanımlanarak kimyevi gübre üreten ve ithal eden kişi ve kuruluşlara Lisans belgesi, ürettikleri veya ithal ettikleri gübreler için de Tescil belgesi almaları zorunluluğu getirilmiştir.

Ayrıca Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından 22.04.2003 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan Organik Gübre Yönetmeliği, yeniden revize edilerek 04.05.2004 tarih ve 25452 Sayılı Resmi Gazetede yayınlanması ile organik gübre denetiminin de etkin bir şekilde yapılması sağlanmıştır.

Tablo 5 Gübre Üretimi Yapan Kuruluşlar

Kuruluşlar	Kapasite	Yıllar			
		2000	2001	2002	2003
TÜGSAŞ	1.499.700	964.202	790.269	995.859	860.179
%Kapasite Kullanım Oranı		64	53	66	57
İGSAŞ	679.000	159.819	182.851	516.819	447.619
%Kapasite Kullanım Oranı		24	27	76	66
İSDEMİR	24.000	10.822	7.985	9.270	8.981
%Kapasite Kullanım Oranı		45	33	39	37
KARDEMİR	11.200	5.419	4.103	3.910	3.552
%Kapasite Kullanım Oranı		48	37	35	32
GÜBRETAŞ	870.000	391.765	229.902	323.977	421.625
%Kapasite Kullanım Oranı		45	26	37	48
EREĞLİ DEMİR ÇELİK	21.000	7.562	6.343	6.919	6.692
%Kapasite Kullanım Oranı		36	30	33	32
BAGFAŞ	759.500	467.585	508.210	538.190	425.872
%Kapasite Kullanım Oranı		62	67	71	56
EGE GÜBRE	330.000	170.917	183.512	178.663	181.800
%Kapasite Kullanım Oranı		52	56	54	55
TOROS GÜBRE	1.402.500	984.618	714.811	898.209	961.423
%Kapasite Kullanım Oranı		70	51	64	69
GENEL FİZİKİ TOPLAM	5.596.900	3.162.709	2.627.986	3.471.816	3.317.743
%Kapasite Kullanım Oranı Ortalaması		57	47	62	59

Kaynak: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı

6.2. Gübre Fiyatları

Kimyevi gübre maliyetinin % 80’ini hammadde oluşturmaktadır. Hammaddenin (Doğalgaz, Fosfat Kayası, Dolomit vb.) tamamına yakını dış kaynaklı olup, büyük kısmı AB ülkelerinin dışından ithal edilmektedir. Hammadde fiyatlarının belirlenmesinde hammadde satıcısı ülkelerin korumacılık, politik ve ekonomik tutumları gibi etkenler söz konusudur. Dünya piyasalarında hammadde fiyatları, ile döviz kurlarındaki artış, Ülkemizde üretim maliyetinin artmasına neden olmaktadır. Üretim maliyetlerindeki artış, üretilen gübrenin fiyatının yükselmesine, tüketimin azalmasına ve ithalatın artmasına neden olmaktadır. 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz nedeniyle döviz kurlarındaki artış ve belirsizlik, hammaddesinin büyük kısmı dışarıdan temin edilen kimyevi gübrenin maliyetinin artmasına neden olduğundan 2001 ve 2002 yılında talepte daralma meydana gelmiştir. (3)

2003 yılı gübre fiyatlarındaki artışlar 1999 yılı ile karşılaştırıldığında; amonyum sülfat gübresinde 375 kat, amonyum nitrat (% 26N) gübresinde 401 kat, amonyum nitrat (% 33N) gübresinde 455 kat, ürede 494 kat, DAP'ta 283 kat, TSP'de 349 kat, Kompoze (20.20.0) 'da ise 318 kat, Kompoze (15.15.15) gübresinde ise 312 kat artışın meydana geldiği görülmektedir. 1999-2003 yılındaki gübre fiyatları incelendiğinde, 2000 yılında % 37.1 ile % 70.6 arasında, 2001 yılında % 64.9 ile % 130.5 arasında, 2002 yılı gübre fiyatlarındaki artışlar ise % 6.2 ile % 28.5 arasında gerçekleştiği görülmektedir. 2003 yılında en yüksek fiyat artışı % 41.2 ile TSP gübresinde, % 32.4 ile Üre gübresinde ve % 30.4 ile de amonyum nitrat (%33N) gübresinde meydana gelmiştir.

Tablo 6 1999-2003 Yıllarındaki Gübre Fiyatları (TL/KG)

Gübre Cinsi	1999(1)	2000(1)	% Artış	2001(1)	% Artış	2002(2)	% Artış	2003(3)	% Artış
AS (%21N)	44292	70083	58,2	153583	119,1	188000	22,4	210625	12,0
AN(%26N)	48208	78125	62,1	180091	130,5	191250	6,2	241666	26,4
AN(%33N)	49333	84167	70,6	163444	94,2	210000	28,5	273888	30,4
Üre	56750	104083	83,4	220000	111,4	254667	15,8	337300	32,4
DAP	109500	150167	37,1	302583	101,5	351636	16,2	419500	19,3
TSP	93083	138000	48,3	253292	83,5	295667	16,7	417500	41,2
Kompoze 20-20-0	73375	110417	50,5	230792	109,0	262000	13,5	306500	17,0
Kompoze15-15-15	74542	111750	49,9	234208	109,6	262286	12,0	306875	17,0
Potasyum Sülfat	129333	207917	60,8	342778	64,9	0	0	850000	0
Toplam Ortalama	75379	117189	57,9	231196	102,6	223945	16,4	373762	24

Kaynak: (1)Türkiye Tarım Kredi Merkez Birliği

(2)Serbest Piyasa Fiyatlarıdır.

1999- 2003 Yılı Fiyatları Ortalama Fiyatlardır.

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye'de birim hektar başına gübre kullanımı 83 kilogram iken, saf besin maddesi olarak kullanılan bu miktar, komşumuz Bulgaristan'da 173 kg, Fransa'da 295 kg ve İngiltere'de 368 kg'dır. Bu değerlerden de açıkça anlaşılacağı gibi; ülkemizde mevcut gübre kullanım düzeyi, önemli artışlara rağmen, tarımı gelişmiş ülkelerde kullanılan miktarlara göre çok düşüktür.

1993-2003 döneminde ülkemizdeki gübre tüketimi miktarlarına baktığımız zaman, şiddetli dalgalanmaların bulunduğu görülmektedir. Gübre tüketiminde yaşanan bu istikrarsızlık, kimyevi gübre politikalarında uygulanan destekleme sisteminin sürekli değiştirilmesi ile birlikte gübre fiyatlarında meydana gelen artıştan kaynaklanmıştır.

Destekleme sisteminin uygulanma şekline kısaca bir bakacak olursak; 1974 yılında baş gösteren petrol krizinden sonra hızla artan gübre maliyetlerinin olumsuz etkilerini çiftçi fiyatlarına yansıtılmamak amacıyla kimyevi gübre destekleme uygulamasına başlandığı görülmektedir. İlk olarak 1.7.1986 tarihinden önceki dönemde gübrede uygulanan destekleme gübre dağıtıcı kuruluşlara görev zararı şeklinde verilirken, bu tarihten sonra çeşitlerine göre gübre üretici veya dağıtıcılarına kilogram başına destekleme ödemesi, Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu'ndan karşılanarak yapıldı. Kimyevi gübre destekleme ödemesi sanayiye verilirken 14 Eylül 1994 tarihinden itibaren çiftçiye ödenmeye başlanması ile birlikte, gübre tüketimimiz 1993 yılında yaklaşık 5.5 milyon tondan, 1994 yılında 3.9 milyon tona düşmüştür. 1995 yılında 4.4 milyon ton, 1996 ve 1997 yılında 4.6 milyon ton, olarak

gerçekleşen gübre tüketimleri çiftçinin değişen politikalarından nasıl etkilendiğini göstermektedir.

Yine 14 Eylül 1994 ile 27 Kasım 1997 yılları arasında yapılan destekleme ödemeleri çiftçiye yapılırken, 27 Kasım 1997 tarihinden itibaren ise, kimyevi gübre üreten fabrikalara destekleme faaliyetlerinden dolayı 3 ayda bir avans verilmiştir. Ancak bu destekleme şeklinde de çok ilginç bir durum ortaya çıkmıştır. Bu dönemde yapılan destekleme şekli ile çiftçinin kullandığı gübre miktarı 1998 yılında 5.4 milyon ton, 2000 yılında, ise 5.3 milyon ton olarak gerçekleşmiş olup fazla bir değişkenlik göstermemiştir. Kimyevi gübre üreticilerine verilen avansa rağmen, 1998 – 2001 dönemindeki gübre üretim miktarları sürekli azalırken, ithalat ise artmaya başlayarak; 1998 yılında 562 bin ton olan kimyevi gübre ithalatı % 86 oranındaki artış ile 2000 yılında 1 milyon 45 bin ton olmuştur.

Oysa ki Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Gübre Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporunda da; “karlılığı artacak olan gübre sektörü yükselen gübre talebini karşılamak ve uluslar arası pazarda yerini almak için yeni yatırımlar yapar hale gelecek, ihracat, istihdam ve rekabet gücü artarken ithalat azalacaktır ” ifadesi yer almıştır. Bu nedenle; gübre üreten fabrikaların ülke ekonomisine katkıda bulunmaları için, teknolojilerini bir an önce yenilemeleri gerekmektedir.

Son olarak kimyevi gübre destekleme uygulamaları 21 Eylül 2001 tarihi itibarıyla yürürlükten kaldırılmıştır. Bu dönemde ki kimyevi gübre tüketim miktarları ise sırasıyla, 2001 yılında 4.2 milyon ton, 2002 yılında ise 4.5 milyon ton, 2003 yılında ise 5.1 milyon ton olarak gerçekleşmiştir.

Görüldüğü üzere tarım kesimi ve ekonomiyi olumsuz etkileyen bu durumunun düzeltilmesi ve tarım alanlarındaki girdi kullanım miktarının artırılarak birim alandan elde edilen ürün miktarının yükseltilebilmesi için, gübre politikasında istikrar sağlanarak, gerekli tedbirlerin bir an önce alınması ile mümkün olabilecektir.

Ancak, gübrelemenin çevrede yaratacağı olumsuz etkilerin önlenmesi ve beklenen verimin alınabilmesi içinde dikkat edilmesi gereken en önemli konu ihtiyaç duyulan cins ve miktarda gübre kullanımınıdır. Bilinçsizce ve gereksiz yere yapılan gübreleme sonucunda beklenen fayda sağlanamayacağı gibi, toprak, su ve bitki kalitesinde de bir takım bozukluklar meydana gelmektedir. Bu konuyla ilgili olarak; 1997 yılında yapılan 1.Tarım Şurası'nda gübre konusunda belirlenen amaç ve hedefler arasında “Tarımsal üretimin artırılması yanında ürün kalitesinin iyileştirilmesi ancak gübrelerin tekniğine uygun bir şekilde kullanılması ile mümkündür. Gübre kullanımını yeterince bilimsel ve etkili bir biçimde yapılmamaktadır. Kullanılacak gübrelerin cins ve miktarlarını belirleyen en etkili yöntem olan analizi ise yaygın ve etkin bir şekilde yapılmalıdır” kararının yer almasına rağmen bugün toprak analizi istenilen düzeyde yapılmamaktadır. Bunların yapılabilmesi için ise; yayım teşkilatının çiftçi ile işbirliği içerisinde bulunarak, araştırma, eğitim ve yayım hizmetlerinin yeterince ve koordineli bir şekilde yapılması sağlanmalı, toprak analiz laboratuvarları yaygınlaştırılmalı ve çiftçiye tekniğine uygun gübre kullanımını konusunda yeterli eğitim ve yayım hizmeti götürülerek, gübre uygulamalarını toprak analiz sonuçlarına göre yapmalarının sağlanması gerekmektedir.

Bu arada Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü ile Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü arasında yapılan görüşmeler sonucu İl ve İlçe Müdürlükleri ve Ziraat Odalarımız kanalı ile Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğüne bağlı 70 laboratuvara gönderilen toprak örneklerinin ücretsiz olarak analiz ettirilmesi ile Toprak Analiz Hizmetlerinin İyileştirilmesi ve Yayım Projesi Kapsamında Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca beş adet gezici toprak analiz laboratuvarı ile yapılacak olan çalışmalar çiftçinin toprak analizinin önemini anlaması bakımından yapılan olumlu bir gelişme olup, sürekliliğinin de sağlanması gerekmektedir.

Yine; 1.Tarım Şurası'nda yer alan öneriler kısmında “Gübre tüketiminin bilinçli ve dengeli bir şekilde artırılması için yönlendirici anlayışla, çiftçi gelirini yükseltmeyi amaçlayan, tarımsal yapının düzeltilmesine yönelik, çiftçinin eğitimini ve örgütlenmesini sağlayan tarımsal politikalar uygulanmalıdır ” kararının da ne yazık ki uygulanmadığını

görmekteyiz. Alınan bu kararların istikrarlı bir şekilde uygulanmasının sağlanabilmesi için, bu yıl yapılacak olan II. Tarım Şurasında da bu konuların ele alınarak, nedenlerinin ortaya konulması gerekmektedir.

Bu nedenle;

- Gübre ambalajları üzerinde üreticilerin anlayabileceği şekilde gübre ile ilgili teknik bilgilere yer verilmelidir. İlgili kanun ve yönetmeliklerin gerektirdiği etiketleme yapılmalı ve bununla ilgili kontrollere önem verilmelidir.
- Gübre sektörü sürekli dışardan gübre hammaddesi ithal etmek yerine, kendi kaynaklarımızdan yararlanacak şekilde hammadde üretimini gerçekleştirmek amacıyla teknolojileri yenilemeleri gerekmektedir.
- Gübrelemede araştırma, üretim, dağıtım ve kredileme zinciri iyi ve sağlam kurulmalıdır.
- Gübre üreten ve tüketenlerin haklarının korunması amacıyla üretilerek veya ithal edilerek piyasaya arz edilen gübrelerin standardına uygunluğunun tespiti amacı ile yapılan piyasa denetimlerinin daha sıkı yapılması gerekmektedir.
- Çiftçiler tarafından talep edilen kaliteli gübre üretiminin sağlanabilmesi ve denetimlerin başarı ile uygulanabilmesi içinde çiftçilerin ve tarımla ilgili kuruluşların karşılaştıkları sorunlu gübrelerle ilgili bilgileri Tarım ve Köyişleri Bakanlığına zamanında bildirmeleri gerekmektedir.
- Gübre sektöründeki AR-GE alt yapısının kurularak geliştirilmesi özendirilmelidir..
- Yayım teşkilatının çiftçi ile işbirliği içerisinde bulunarak, araştırma, eğitim ve yayım hizmetlerinin yeterince ve koordineli bir şekilde yapılması sağlanmalıdır..
- Toprak ve bitki analiz laboratuvarları, bölgelerin özellikleri de dikkate alınarak yurt düzeyinde yaygınlaştırılmalıdır.
- Çiftçiye tekniğine uygun gübre kullanımı konusunda yeterli eğitim ve yayım hizmeti götürülerek, gübre uygulamalarını toprak ve bitki analiz sonuçlarına göre yapılmasının ülkemiz tarımına önemli yararlar sağlayacağı bilinci kazandırılmalıdır.

KAYNAKLAR

- 1) www.fao.org
- 2) Tarımsal Ekonomik Araştırma Enstitüsü; Gübre Sanayi; S.2, N.3, Mart 2003
- 3) www.bahce.biz
- 4) Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından yapılan IV. Gübre Danışma Kurulu Raporu. Ankara.2004
- 5) Kandilci, Z. Öztürk, İ.1991."Türkiye de Kimyevi Gübrenin Durumu ve Zirai Donatım Kurumunun Yeri" II. Ulusal Gübre Kongresi, Tebliğ Ankara,1991 S.470 – 477.
- 6) Bayraktar S. 1991 ."Türkiye de Gübre Pazarlamasının Sorunları ve Çözüm Önerileri" II. Ulusal Gübre Kongresi, Tebliğ Ankara, S.518-529